

„NAGYMAGYAR” TÉRVESTÉS – A NAGYMAGYARI ROMA IDENTITÁS ÁTALAKULÁSÁNAK, ÖNSZERVEZŐDÉSÉNEK POLITIKAI ÉS TÁRSADALMI HATÁSAI

SAMU ISTVÁN

PhD, kulturális antropológus

guttai.samu.istvan@gmail.com

ÖSSZEFOGLALÓ: Nagymagyar (szlovákul: Zlatý Klas, Csallóköz-Duna-szerdahelyi járás, Szlovákia) történelme az 1239-es első említéstől egészen a modern korig nyúlik vissza. A település különböző uradalmak része volt, és a 17. századtól mezővárosi rangot kapott. A népesség összetétele folyamatosan változott, különösen a 19. és 20. században – a magyar lakosság dominanciájával. Az elmúlt évtizedekben azonban egyre jelentősebbé vált a roma és szlovák népesség növekedése; különösen a 21. századra főleg a roma közösségé. A népesség változásai jelentős hatást gyakoroltak Nagymagyar politikai és társadalmi életére, különös tekintettel a kisebbségek identitásának átalakulására és egymás közötti interakcióira.

KULCSSZAVAK: identitásváltozás, roma identitás, önszerveződés, társadalmi dinamika

BEVEZETŐ

A nagymagyarai roma közösség identitásának átalakulása különösen érdekes társadalomtudományi kérdés, amely nemcsak helyi, hanem regionális és nemzetközi szinten is releváns. A 2000-es évek elején a nagymagyarai romák egyre tudatosabban kezdték felvállalni identitásukat, ami jelentős önszerveződési folyamatot indított el a közösségen belül. Ennek részeként a roma közösség saját politikai egységét is megszervezte, ami új kihívásokat és lehetőségeket teremtett a helyi politikai életben. Az önszerveződés egyik leglátványosabb eredménye, hogy a helyi önkormányzatban ma már jelentős roma képviselő van.

A nagymagyarai roma közösség politikai és társadalmi térnyerése nemcsak a helyi társadalmi dinamika átalakulását hozta magával, hanem országos figyelmet is kiváltott, ahogy azt az elektronikus sajtó beszámoló is tükrözi (Körkép, 2018; Németh 2018; Szabados, 2019; Majláth 2019; Körkép, 2022; B. Vida, 2022). Ez a jelenség különösen fontos annak fényében, hogy Nagymagyar nemzetiségi összetétele jelentősen eltér a Csallóköz többi településétől. Míg a térség

többi falujában a magyar lakosság többséget képez, addig Nagymagyarón a magyarok kisebbségbe kerültek; különösen a roma lakosság növekedésével. A helyi roma közösség politikai és társadalmi aktivizálódása ezért megkülönböztetett figyelmet érdemel, hiszen ezáltal új perspektívák nyíltak meg a község kulturális és társadalmi életében.

A kutatásunk célja, hogy feltárja a 2000-es évek elejétől milyen katalizátorok indították be a helyi romák identitásvállalását (és -váltását) a magyarok által dominánsan lakott Csallóközben, illetve milyen politikai-társadalmi és kulturális dinamikával, milyen hatásokkal járt a roma identitás vállalása és a közösség önszerveződése Nagymagyarón. A jelenlegi helyzet nemcsak a helyi közösségek viszonyait formálja át, hanem a helyi magyar közösség hagyományainak megőrzésére is kihívást jelent.

A publikáció értékes betekintést nyújthat abba, hogyan formálódnak az identitás és önszerveződés kérdései kisebbségi közösségek körében egy olyan régióban, ahol a nemzetiségi és etnikai viszonyok történelmileg meghatározóak. A publikáció kiterjedtsége miatt egyelőre nem, de a vizsgálat további fázisában a kutatás majdani lezárását követően nemcsak helyi szinten releváns, hanem a kisebbségi politikai részvétel és társadalmi önszerveződés (társadalmi autonómia), valamint az integráció általános kérdéseire is rávilágíthat.

NAGYMAGYAR TÁRSADALMI, KULTURÁLIS ÉS HELYI POLITIKAI DINAMIKÁINAK KÉRDÉSEI, VALAMINT A VIZSGÁLAT ELEMZÉSI SZEMPONTJAI

A nagymagyari roma, magyar és szlovák közösségek társadalmi és politikai szerepvállalásának vizsgálata összetett társadalomtudományi kérdéskört érint, amely alapvető fontosságú az identitásformálás, a kisebbségi politikai részvétel és az etnikai összetétel változásainak megértésében. Az elmúlt évtizedekben mindhárom közösség dinamikusan változó társadalmi szerephez és demográfiai helyzethez jutott a településen belül, így nemcsak helyi, hanem regionális szinten is jelentőséggel bírnak. Az alábbiakban bemutatjuk a vizsgálat során felmerülő főbb kérdéseket és témaköröket.

IDENTITÁSVÁLLALÁS ÉS ÖNSZERVEZŐDÉS

Az identitásformálás és önszerveződés a nagymagyari roma és magyar közösségek körében is alapvető szerepet játszik. A 2000-es évek elejétől főleg a romák és részben a magyarok is egyre tudatosabban vállalják saját kulturális és etnikai identitásukat, ami összefüggésben áll a közösségi szintű szociális kohézió növekedésével és a politikai struktúrák kialakításával. Ezen törekvések eredményeként megjelent a közösségi önrendelkezés igénye, amely a roma közösségben különösen hangsúlyos politikai térményezést eredményezett. Ez a folyamat mindhárom kö-

zösség számára hozzájárul az identitás formálásának és megőrzésének történelmi és szociológiai megértéséhez.

TÉRNYERÉS ÉS POLITIKAI RÉSZVÉTEL

A helyi politikában való növekvő szerepvállalás mindhárom közösség számára kiemelkedő jelenség Nagymagyar községben. A roma és magyar közösségek mellett a „szlovák” lakosság demográfiai és politikai súlya is folyamatosan növekedett, és 2021-re már a „szlovák” közösség alkotja a település legnagyobb népességcsoportját – 1234 fővel. Az idézőjelet nem véletlenül használjuk a szlovák etnikai megjelölésnél a lakosságra, ugyanis az interjúk, valamint a tereptapasztalatok alapján kiderült, hogy csak a kommunikációs nyelve szlovák (a magát szlováknak való lakosságnak), mert egyébként bizonyos helyzetekben romának vallották, illetve vallják magukat. Ez új társadalmi-politikai dinamikát hozott létre a helyi önkormányzati struktúrákban, ahol a különböző közösségek képviselete mostantól még inkább hatással van a döntéshozatalra és a közösségi kapcsolatokra. Az a tény, hogy az önkormányzati testületben a 2022-es helyhatósági választásokat követően dominánsan roma származású képviselő-testület alakult meg annak ellenére, hogy bár növekedett a roma lakosok száma a 2021-es demográfiai adatok alapján, mégis a helyi népszámlálások statisztikai adatainak olvasatakor a szlovák lakosság száma lett abszolút értékben a legnagyobb. Ez a helyzet szinte példátlanul érdekessé teszi a vizsgálatot, hiszen a demográfiai átrendeződés regionális szinten is jelentős változásokat mutat, és jól példázza a kisebbségi politikai részvétel elméletének gyakorlati megvalósulását.

ETNIKAI ÉS KULTURÁLIS ÖSSZETÉTEL VÁLTOZÁSA

Nagymagyar etnikai összetétele az elmúlt két évtizedben jelentős átalakuláson ment keresztül. A 2021-es demográfiai adatok alapján a „szlovák” közösség szám szerint a legnagyobb, amelyet a magyar (1154 fő), majd a roma közösség (905 fő) követ (1. táblázat). Ez az átrendeződés új kulturális és társadalmi kihívásokat teremt mindhárom közösség számára – különösen a közösségek közötti együttélési és integrációs kérdések szempontjából. A „szlovák” és a roma közösség létszámának növekedése, amely a 2001-es és 2010-es adatok szerint még a magyarokhoz képest kisebb volt, jelentős hatással van a helyi társadalmi dinamikára. Azonban a kutatás arra is rámutatott, hogy a roma és szlovák közösség között átfedések vannak, mert a magukat szlováknak való roma származásúak, és még egy generációval előbb cigánynak (*romungrónak*) vallották magukat. A kutatás célja, hogy feltárja, hogyan formálódnak a többségi és kisebbségi közösségek közötti viszonyok ebben az új, többszempontú társadalmi és kulturális környezetben.

HELYI ÉS REGIONÁLIS FIGYELEM

Nagymagyar község társadalmi folyamatai országos szintű figyelmet is kiváltottak, ami a településen zajló eseményeket szélesebb társadalmi és politikai kontextusban helyezi el. A helyi etnikai és társadalmi változások, valamint a közösségek közötti viszonyok alakulása nemcsak helyben, hanem országosan is relevánsak a társadalmi beilleszkedés, az identitáspolitika és a kisebbségi jogok kérdéseiben. A szlovák és a roma közösség demográfiai növekedése és annak hatásai szintén értékes betekintést nyújtanak a kisebbségi közösségek szerepébe és a társadalmi igazságosság és befogadás témáiba.

ELEMZÉSI SZEMPONTOK

A fent bemutatott kérdések mélyebb megértéséhez több elemzési szempontot is figyelembe vettünk, amelyek segíthetnek a nagymagyar közösségek közötti dinamikák és viszonyok részletes vizsgálatában:

Történelmi kontextus. Érdemes volt figyelembe venni, hogy a régió történelmileg jelentős határon túli magyar közösségként alakult ki, és az államhatárok változásai, valamint a 20. századi politikai események (pl. Csehszlovákia megalakulása, a II. világháború, valamint a szocializmus idején bekövetkező belső migráció) jelentősen befolyásolhatták a lakosság összetételét.

Demográfiai vizsgálat. Az évtizedek során megfigyelt változások demográfiai mozgatórugói – a népességdinamika: bevándorlás, elvándorlás, születési arányok stb. – fontos elemei lehetnek annak a folyamatnak a megértésében, ahogyan megváltozott a térség etnikai összetétele, és ahogyan az hozzájárult a roma közösség létszámának növekedéséhez.

Kisebbségi politikai részvétel és reprezentáció. Az adatok tükrében érdemes volt tovább elemezni, hogy a romák hogyan léptek be a helyi politikába, és miként hasznosították növekvő létszámukat közösségi érdekeik érvényesítésében. Ez összefügghetett az identitásvállalással és az önszerveződés motivációival is.

Identitáselméleti megközelítés. A roma, magyar és szlovák közösségek identitásvállalása történelmi és szociológiai összefüggéseinek elemzése. Ezzel a megközelítéssel vizsgálhatókká váltak a közösségi összetartozás motivációi, valamint a kulturális örökség és önrendelkezés jelentősége, amely minden közösség számára meghatározó.

Társadalmi mobilitás és politikai aktivizmus. Az önszerveződés és a politikai szerepvállalás folyamatai a társadalmi mobilizációs elméletek keretében vizsgálhatók. Ez az elemzés rávilágíthat mindhárom közösség politikai aktivizmusának mozgatórugóira, és arra, hogy ezek miként hatnak a helyi és a regionális társadalmi kapcsolatokra.

Többség-kisebbség dinamikája. A szlovák, magyar és roma közösségek közötti demográfiai és társadalmi arányok változásainak hatása a település társadalmi viszonyaira és együttélési modelljeire is nagy hatással van. A többség-kisebbség dinamikájának elemzése lehetőséget nyújt a helyi integrációs stratégiák és a közösségek közötti kapcsolatok fejlesztésére.

MÓDSZERTANI MEGKÖZELÍTÉS

A kutatás módszertana többféle, egymást kiegészítő eszköz használatára épít, hogy mélyrehatóan megértsük Nagymagyar közösségeinek társadalmi és kulturális dinamikáját. A kutatás első időszakában strukturált interjúkat készítettünk. A jelenlegi publikáció fő kutatási eredményei ez alapján készültek. A kvalitatív vizsgálati megközelítés mellett statisztikai adatelemzést, népességdinamikai vizsgálatot és a teljes kutatás végeztével majd integrált elemzési technikákat alkalmazunk, amelyeknek kiértékelése még nem fejeződött be. Egy nagyobb ívű publikációban kerül majd rá sor, amely a vizsgálati módszerek egymásra épülésével biztosíthatja a vizsgálati eredmények sokoldalúságát és megbízhatóságát.

FÉLIG STRUKTURÁLT INTERJÚK

A kutatást kvalitatív adatok gyűjtésével, strukturált interjúk felvételével kezdtük meg, az emberi faktorok és a helyi társadalmi történések, összefüggések mélyebb megismerése végett. Összesen tíz félig strukturált interjút készítettünk.¹ Az interjúalanyok kiválasztása a szerint történt, hogy milyen meghatározó és mennyire domináns stratégiai szerepük van – a helyiek elmondása szerint – a

¹ A tíz félig strukturált interjú helyi véleményformálókkal készült, olyan aktorokkal, akik részt vesznek a helyi társadalmi élet alakításában is. Az ő megtalálásukat hosszabb terepbejárás előzte meg, és olyan ismerősökkel való egyeztetés, akiket már korábban ismertem a nagyközségből. Az interjúalanyok kiválasztása hálódba-min-tavétellel történt. Az interjúalanyok a következő társadalmi szférákból kerültek ki: a helyi közigazgatásban, hivatalban dolgozók; helyi politikusok; a magyarok közül helyi kulturális programszervező; roma/cigány értelmiségi, aki a hivatalban dolgozik; helyi roma/cigány vállalkozó; szlovák iskolaigazgató; kétkezi munkásember, iparos; helyi magyar munkaadó; hivatalvezető asszony; fiatalok (szlovák és roma kettősidentitásúak), akik helyben dolgoznak.

helyi társadalomban. Az interjúalanyok kiválasztása hólabda-mintavétellel történt. A módszer során az elsőként felkeresett adatközlők további, a kutatási téma szempontjából releváns személyeket ajánlottak, így az interjúalanyok köre fokozatosan, kapcsolati hálókön keresztül bővült. Ezek az interjúk lehetővé tették, hogy a résztvevők saját szavaikkal, spontán módon osszák meg személyes nézőpontjaikat, miközben az interjú kérdései vezérfonalat biztosítottak, hogy minden kulcsfontosságú kutatási téma érintve legyen. Az interjúk során törekedtünk arra, hogy a roma, magyar és szlovák közösségek különböző perspektívái egyaránt megjelenjenek. Az identitás megélésével, a közösségek együttélési tapasztalataival, a helyi politikai részvétellel, valamint az elmúlt évtizedekben bekövetkezett változásokkal kapcsolatos kérdések, valamint a jövőről alkotott képük különösen fontos volt, hiszen ezek átfogó elképzelést nyújtanak a közösségek aktuális helyzetéről és identitásformáló tényezőiről, valamint közeli jövőjéről.

Az interjúk és statisztikai adatok elemzését kvalitatív és kvantitatív módszertani keretben, integráltan közelítettük meg, ami sokat segített a kutatás során szerzett információk szintetizálásában.

STATISZTIKAI ELEMZÉS

A népességdinamikai vizsgálatok, demográfiai adatok statisztikai elemzése lehetőséget nyújtott arra, hogy számszerűen megvizsgáljuk a népesség-összetétel és a szociális helyzet alakulását Nagymagyar községben. Az elemzés során követjük a lakossági arányok változását, a születési és halálozási arányokat, a bevándorlási és elvándorlási trendeket, vagyis népességdinamikai számításokat végeztünk. Publikációnkba csatlakoztunk Kulcsár és Obádovics (2016) szerzőpáros népességdinamikai vizsgálati módszeréhez és számításához, amelynél a népesség nagyságának változását a születési és a halálozási adatok, valamint a vándorlás jelenti. A népességdinamika alapvetően területi, vagyis térségi fogalom. „A népességdinamikát tehát hagyományosan térségi befolyásnak kitett jelenségként elemezzük” (Kulcsár & Obádovics, 2016, p. 394). Nagymagyar népességdinamikai statisztikai elemzésének célja, hogy a népességdinamika típusait vagy jelenségét megállapítsa és szembesítse a helyi társadalmi szerkezet általunk fontosnak tartott mutatóival, amelyek révén a település helyi társadalmi-gazdasági helyzete is értelmezhetővé válik.

A kutatás későbbi szakaszában majd a munkanélküliségi adatokat is megvizsgáljuk. Ezen publikáció még erre a vizsgálati részre nem tér ki. E tényezők együttes vizsgálata lehetővé teszi majd annak megértését, hogyan befolyásolják a demográfiai átrendeződés a helyi közösségek életét és identitásformálását. Az etnikai csoportok közötti eltérések és az időbeli tendenciák elemzése nemcsak a kvalitatív interjúk adatok megerősítésére, hanem árnyalására is alkalmas, ezáltal pedig gazdagabb képet nyújt a közösségi viszonyokról.

A HELYI TÁRSADALOM CSOPORTJAINAK TELEPÜLÉSTÖRTÉNETI ÉS SZOCIOKULTURÁLIS SAJÁTOSSÁGAI

Nagymagyar helyzete nagyon specifikus, mert a Csallóközben fekszik, amely köztudottan dominánsan magyarok által lakott vidék, ugyanakkor Nagymagyaron a lakosság heterogén. Olyannyira, hogy három (magyar–szlovák–roma etnikum) majdnem egyforma lélekszámmal rendelkező közösség éli egymás mellett mindennapi életét. Mindezt a 2010-es népszámlálási adatok dokumentálják is (1. táblázat). Ezen kívül, ami még érdekesebbé teszi a nagymagyari helyzetet Csallóközben (és Felvidék-szerte is) az az, hogy az előzetes vizsgálatok alapján (a kutatási terep bejárásának köszönhetően) az interakciók vizsgálatakor, interjúk készítésekor a roma vagy cigány és a szlovák etnikum tagjai között átfedéseket észleltünk. Ezt bővebben kifejtjük majd a helyi roma etnikum történeti háttérének leírásakor.

A NAGMAGYARI MAGYAROK TELEPÜLÉSTÖRTÉNETI ÉS SZOCIOKULTURÁLIS SAJÁTOSSÁGAI

A település első írásos említése óta, 1239-ben (*Mogor* alakban említik először; 1281-ben *Magari*, 1352-ben *Nogmagyar*, 1354-ben *Egyhazasmagyary* néven szerepel a korabeli forrásokban) a magyar lakosság mindig dominánsan jelen volt a településen. A magyarság évszázados etnikai történeti dominanciáját dokumentálják a népszámlálási adatok (1. táblázat, 1–2. ábra): 1553-ban a település részben a pozsonyi klarisszáké, részben a Csorba, az Illyés és az Olgyai családoké, valamint a pálosoké. Ezt erősíti meg Vályi András 1796-os leírása is: „Kis, és Nagy Magyar. Ez Nemes, és Portális magyar mező Város, másik N. Magyar falu Posony Várm. Kis Magyarnek földes Urai többek, Nagy Magyarnek pedig a’ Religiói Kintstár, és más Urak is, Kis Magyar, Nagy Magyarnek filiája, lakosai katolikusok, fekszenek egymáshoz közel, d. Gombának, n. ny. Csákánynak szomszédságokban, a’ kis Duna N. Magyarnek határján foly, ’s Mérges nevű erdővel bír, határjok középszerű. A. F. és Újvári pusztákat árendálják, Kis Magyar, fa, és rét nélkül szűkölködik, ’s határja is szűk” (Vályi, 1796, p. 562). A helyi lakosság kisiparosi-kereskedői múltját erősíti az a tény, hogy a 18. században már sörgyára volt. A 19. században az Eszterházy, a Zichy, a Batthyány és Pálffy családok birtoka. A 19. század elején 1301 lakosa van, nagyrészt magyar, de a magyarokon kívül élnek itt németek és – a vallási megkülönböztetésekor ugrott elő – zsidók is, akiknek lélekszáma már ebben az időszakban 400 főre volt tehető. Ez erősíti a település kereskedői profilját is.² A 19. század végén is domi-

² A nagymagyari zsidóság 1944-et követően a második világháború történéseinek következtében eltűnik a falu életéből. Azonban érdekes kutatási témát szolgáltathat Nagymagyar kapcsán, mert a település kereskedői-kisiparosi múltjához és – részben ennek a lehetséges örökségnek köszönhetően – gazdasági tevékenységének megmaradt formáihoz feltehetően közvetlen közük lehetett. Ugyanakkor ez a publikáció és az ezzel járó kutatás erre a roppant érdekes vizsgálatra ezúttal nem terjed ki.

náns a magyar lakosság egészen a 20. század legvégéig, a 2000-es évek elejéig (1. táblázat, 1–2. ábra). A jelenben a nagymagyarok a népszámlálások és a helyi politikai berendezkedés alapján politikai és társadalmi értelemben is teret veszítettek a faluban.

A NAGYMAGYARI ROMÁK TELEPÜLÉSTÖRTÉNETI ÉS SZOCIOKULTURÁLIS SAJÁTOSSÁGAI

„Ma Európa legnagyobb kisebbségét a romák alkotják, létszámukat 7 és 9 millió fő között becsülik, 80 százalékuk Kelet-Közép-Európában él [Ringold, D., Orenstein, M. A. & Wilkens, E. 2005. *Roma in an expanding Europe: breaking the poverty cycle*. Washington, D. C.: World Bank]. Nemcsak a legnagyobb etnikai kisebbséget, hanem a szegénység által legjelentősebben fenyegetett csoportot is a romák alkotják...” (Merker 2012, p. 4). Bevételi forrásaik, iskolai végzettségük, foglalkoztatottságuk, egészségi állapotuk, várható átlagos élettartamuk drasztikusan elmarad mind az Európai Unió, mind Szlovákia átlagától. Szlovákiában a teljes népességen belüli arányuk, vagyis lélekszámuk növekszik. Ezek az eltérő demográfiai jellemzők növekvő feszültségeket és olykor konfliktusokat okoznak a jóléti ellátórendszer forrásaiért folytatott küzdelemben.

Nagymagyarban a roma közösségek megjelenése és betelepődése nem köthető egységes időponthoz. A Csallóköz területére a romák – különösen a romungrók – a 19. században és a 20. század folyamán, különböző időintervallumokban érkeztek, és telepedtek le az egyes falvakban. A lovári (oláh) cigányok ezzel szemben egészen a 20. század elejéig folytattak vándorló életmódot a térségben (Samu, 2004). Az 1930-as években a csehszlovák hatóságok által elrendelt, úgynevezett „cigányösszeírás” célja a romák letelepedésének ösztönzése volt, amelyhez hivatalos nyilvántartások kialakítását rendelték el (Samu, 2004).

A 19. század folyamán Nagymagyar gazdasági helyzete eltért a környező falvakétól, ahol a lakosság túlnyomórészt mezőgazdaságból élt. Nagymagyarban a gazdaság motorját a kisiparosok alkották, akik munkájuk során számottevően támaszkodtak a betelepülő romák kiegészítő kisipari árucikkeire. A romungró cigányok emellett jelentős részben zenélésből éltek. A mezőgazdaság iparosodása és a gyáripár terjedése azonban a 19. század végére, illetve a 20. század elejére fokozatosan beszűkítette a cigány közösségek tradicionális megélhetési lehetőségeit, ezzel aláásva korábban generációkon át fennálló társadalmi-gazdasági szerepüket és minimális társadalmi presztízsüket.

A nagymagyar romák szociokulturális helyzetét tovább árnyalja, hogy – eltérően a Csallóköz többi településén élő romungró és lovári közösségektől – itt a helyi romák többsége a magyar nyelv használata mellett dominánsan inkább szlovák nyelven kommunikál. Az interjúk alapján (Rigó Martin, közösségsszervező és hivatalnok, nagymagyar hivatalvezető; Mikóczy Anikó hivatali alkalmazott; Pőcz Ibolya önkormányzat képviselő, közösségsszervező; és több helyi lakos

elmondása szerint)³ a rendszerváltás időszakában a nagymagyar roma családok túlnyomó többsége már szlovák nyelvű iskolába íratta gyermekeit, ami a hetvenes évek óta tartó folyamat csúcspontját jelentette. Ez részben a helyi kommunista vezetés tudatos ösztönzésének eredménye volt, akik már a hetvenes években rábeszéltek a roma közösségek véleményformáló tagjait, hogy gyermekeiket szlovák iskolába írássák.

Az 1990-es évek elején a romák iskolaválasztási szokásai egyértelműen szlovák irányba tolódtak, aminek okai között a szlovák nyelvtudás gazdasági hasznosságát hangsúlyozó közbeszédet, Pozsony közelségét (30 km) és az ott folytatott kereskedelmi tevékenységeket („csencselés”, „seftelés”) említik (Pócz Ibolya-interjú, 2024. november 5.; Rigó Martin-interjú, 2024. november 19.).

A Csallóköz településein a romungró cigányok általában többségben vannak, azonban etnikai önmeghatározásuk eltérő: többségük magyarnak, míg Nagymagyarban a romungrók szlováknak vagy cigánynak – esetenként mindkettőnek – vallják magukat. A 2021-es népszámláláskor a második nemzetiségnek a szlovák mellett 200-an romának vallották magukat. A helyiek szerint (az interjúink ezt megerősítik) a szlováknak vallók minimum fele roma származású. Egyesek szerint 70%-a roma a szlovák nemzetiséghez tartozóknak. Ez a jelenség a térségre jellemző általános tendenciáktól eltérő, és különleges szociokulturális helyzetet teremt. Az 1960-as és 70-es években a helyi romungró cigányok a roma nyelv mellett a magyart használták. Ez a rendszerváltozást követően, az 1990-es évektől indult változásnak – interjúk alapján. A helyi romungró cigányok identitásváltása (és kommunikációs nyelvváltása) is jól megfigyelhető abban a tendenciában, hogy a korábban kétszáz éven át fennálló *magyar cigány* vagy *romungró* identitás helyett a 21. század elejére egyre inkább *szlovák cigánynak*, *szlováknak* vagy *romának* vallják magukat (akik a cigány nyelv mellett csak szlovákul beszélnek).

A nagymagyar romungró közösségek társadalmi-gazdasági státusza és politikai önszerveződése is eltér a helyben kisebb számban élő lovári cigányokétól, akik többnyire magyarul és a lovári nyelvjárásban kommunikálnak. Az interjúk alapján a nagymagyar romungrók gazdasági tevékenysége és közösségi aktivitása is jelentősebb, mint a helyi lovári cigányoké, akik e közösségektől társadalmilag és földrajzilag egyaránt szeparáltan élnek.

1. táblázat. Nagymagyar / Zlatý Klas népességszámai 1880-tól 2021-ig

Év	Teljes lakosság	Magyar	Szlovák	Német	Roma/ Cigány	Egyéb
1880	1275	1135	13	40	–	–
1890	1212	1005	12	–	–	–
1900	1353	1268	34	–	–	–

³ Interjúkészítés 2024. november 19-én.

Év	Teljes lakosság	Magyar	Szlovák	Német	Roma/ Cigány	Egyéb
1910	1325	1292	5	24	–	4
1921	1419	1231	17	3	–	17
1930	1638	1223	145	–	–	145
1941	1785	1670	94	1	–	10
1970	3076	2717	349	–	–	–
1980	3644	3177	426	–	–	–
1991	3723	3148	448	–	–	–
2001	3475	2352	853	–	247	–
2011	3571	1563	1242	–	649	–
2021	3611	1154	1234	–	905	15

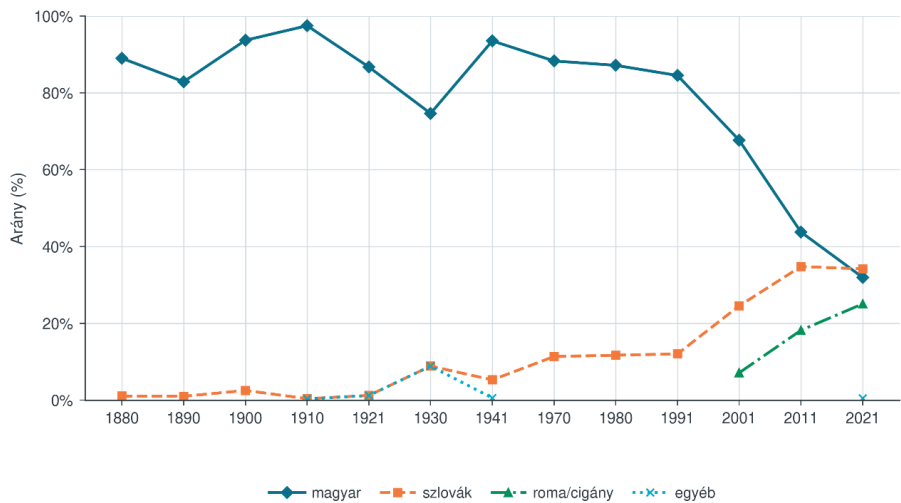
Forrás: (B. Vida, 2022)

Az 1. táblázat adatsorában világosan kirajzolódik néhány fő trend, amelyek alátámaszthatják a roma közösség identitásvállalásának és önszerveződésének hátterét. Lássuk az adatok alapján, mely folyamatok és tendenciák tűnnek a legérdekesebbnek az elemzés szempontjából:

1. **A magyar lakosság arányának csökkenése.** Az 1880-as években a magyar lakosság alkotta a település szinte teljes népességét. Az 1970-es évekig a magyar lakosság aránya viszonylag stabil maradt, majd a 2000-es évek elejétől kezdve drámai csökkenés figyelhető meg. 2021-re a magyar lakosság aránya lényegesen kisebb lett, és ezzel a település etnikai összetétele jelentősen átalakult.
2. **A roma közösség növekedése.** A roma közösség növekedése az utóbbi évtizedekben különösen szembetűnő. 2001-ben már láthatóan jelen voltak, és azóta jelentősen megnövekedett az arányuk, ami megmagyarázhatja a politikai térnyerést és a közösség identitásának felvállalását is. Ez a növekedés valószínűleg közvetlen kapcsolatban állhat a közösségi önszerveződéssel és a helyi politikai szerepvállalással.
3. **A szlovák lakosság arányának növekedése.** A szlovák lakosság aránya is fokozatosan növekedett az 1900-as évek eleje óta. 2021-re a szlovák lakosok száma közel azonos a magyarok számával, ami a két etnikum közötti egyensúlyt tükrözi, különösen a roma közösség növekedésének fényében.
4. **A német és egyéb nemzetiségi arányok változása.** Az adatok alapján a német lakosság jelenléte az 1910-es évektől fogva gyakorlatilag eltűnt, és az *egyéb* kategória is minimális maradt. A 2000-es évektől kezdve az *egyéb* kategória ismét megjelenik, bár ezek az arányok alacsonyak maradnak.

Az 1. ábra grafikonján a különböző etnikai csoportok létszámának alakulását láthatjuk százalékarányban 1880-tól napjainkig. Jól érzékelhető, hogy a magyar lakosság kezdeti dominanciáját az elmúlt évtizedekben elveszítette, míg a roma lakosság gyors növekedésnek indult a 2000-es évektől.

1. ábra. Népeségváltozás etnikai csoportok szerint százalékarányban a népszámlálási adatok (1880-tól 2021-ig) abszolút számai alapján

Saját forrás

2. táblázat. Százalékarányban a népszámlálási adatok (1880-tól 2021-ig) abszolút számai alapján

Év	Magyar	Szlovák	Roma/ Cigány	Egyéb
1880	89,0%	1,0%	—	—
1890	82,9%	1,0%	—	—
1900	93,7%	2,5%	—	—
1910	97,5%	0,4%	—	0,3%
1921	86,8%	1,2%	—	1,2%
1930	74,7%	8,9%	—	8,9%
1941	93,6%	5,3%	—	0,6%
1970	88,3%	11,3%	—	—
1980	87,2%	11,7%	—	—
1991	84,6%	12,0%	—	—

2001	67,7%	24,5%	7,1%	–
2011	43,8%	34,8%	18,2%	–
2021	32,0%	34,2%	25,1%	0,4%

Saját forrás

IDENTITÁSVÁLTÁS ÉS TÁRSADALMI MOBILITÁS A SZAKIRODALOMBAN

A kutatás több kulcsfogalomra összpontosít, amelyek közül három emelkedik ki különösen a téma mélységének feltárásában: az identitás kérdése – ezen belül az *identitásváltás* és *etnicitás* problematikája –, valamint a *társadalmi mobilitás* dinamikája.

Nagymagyaron megfigyelhető az *identitásváltás* folyamata, amelyet a demográfiai adatok összevetése és a terepkutatás során gyűjtött kvalitatív információk tesznek egyértelművé. Ugyanakkor az *etnicitás* összetettségének problematikájára világítanak rá a demográfiai statisztikai adatok tükrében a kvalitatív kutatás információi. Az etnikum (mint társadalmi csoport) és az etnicitás egymást feltételező fogalmak (Binder, 2014). „Mivel általában elmondható, hogy minden társadalmi csoport igyekszik magát megkülönböztetni másoktól, ebben a kontextusban jelenik meg az etnicitás” (Binder, 2014, p. 24). A hétköznapi szóhasználatban gyakorta kisebbségi kérdésként jelenik meg az etnicitás, de a kulturális antropológiában „olyan csoportok közötti viszonyokra vonatkozik, amelyek tagjai egymástól különbözőnek tartják magukat, és amely csoportok hierarchikusan rangsorolódhatnak egy társadalmon belül” (Eriksen, 2008, p. 22). Ebből a szempontból Nagymagyar település egyedülálló jelenségnek számít a Csallóközben. A szlovák és a roma identitás összefonódása a magyaroktól való különbözőség hangsúlyozásában, valamint a társadalmi hierarchia ezen alapuló struktúrájának sajátos jelenségében jut kifejezésre a térségben. Ez különösen figyelemre méltó annak fényében, hogy történelmileg éppen ezen a területen – ahol Nagymagyar is található – a roma és a magyar kulturális tér szoros kölcsönhatásban állt egymással, és ez hozta létre a romungró identitást. A romungró identitás elsősorban a magyar kultúrához való kötődést jelentette a roma közösségek számára, különösen a nyelvhasználat és a nemzeti identitás szempontjából, és ez határozta meg elkülönülésüket a szlovákoktól nemcsak a Csallóközben, hanem egész Dél-Szlovákiában. Ennek az asszimilációs folyamatnak a kivételét főként Kelet-Szlovákia képezte, ahol a beás és a kárpáti cigány közösségek inkább a szlovák nyelvi és kulturális térbe integrálódtak, míg a romungró csoportok továbbra is a magyar kulturális és nyelvi hagyományokat őrizték. Így a romungró identitás a magyar közösségen belüli asszimilációt jelentette, nem pedig a szlovák társadalomhoz való tartozást, vagy az azzal való kulturális azonosulást.

Az etnicitás és az etnikai csoportok meghatározására vonatkozó szakirodalom két alapvető megközelítési irányt különböztet meg. A primordiális szemlélet képviselői szerint az etnikai hovatartozás egy objektív, adottságként értelmezhető kategória, amelyet az egyén nem választhat meg, hanem örököl. Ebben az értelmezési keretben az etnikai kötődések állandóak, mélyen gyökereznek, és elsősorban családi, nyelvi, kulturális, valamint vérségi kapcsolatokon keresztül öröklődnek. Ezen elmélet szerint az etnikai csoportok a törzsi szerveződésekhez hasonlíthatók, vagyis olyan kulturálisan meghatározott, hagyományokra épülő közösségek, amelyek az idő múlásával is megőrzik identitásukat (Horowitz, 2006; Feischmidt, 2010, p. 9. alapján Binder, 2014, p. 25). Egy *statikus* etnikum képe alapja ez a megközelítés, mely – Bromlej nyomán – sokáig „egyeduralkodó” volt a magyar néprajztudományban. Bromlej szerint „az etnosz [etnikum] olyan történelmileg kialakult embertömeggént határozható meg, amelynek közös, viszonylag állandó kultúrelemei (többek között nyelve) és pszichikai tulajdonságai vannak, ezenkívül egységük tudatos, és szintén tudatosan megkülönböztetik magukat minden hasonló formációtól” (Bromlej, 1976, p. 49). Vizsgálatunkban ugyanakkor az empirikus adatok azt mutatják, hogy ez a megközelítés nem minden esetben alkalmazható a nagymagyar rome közösségre. Bár a primordiális elmélet alapján a helyi magyar közösségek esetében bizonyos szempontból indokolt lehet, a romák etnikai identitása dinamikusabb változásokat mutat. A népszámlálási adatok és a kvalitatív kutatási eredmények szerint az 1970-es években Nagymagyaron született romungró (magyar cigány) családok gyermekei magyar nyelven szocializálódtak, és a magyar-romungró cigány kulturális normák szerint nevelkedtek. Azonban a rendszerváltást követően a felnőtté váló generáció (szlovák nyelvű alapiskolát végzett) egyre nagyobb arányban vallotta magát szlováknak vagy szlovák cigánynak a népszámlálások alkalmával, miközben a magyar etnikai kötődés háttérbe szorult.

Ez a jelenség arra utal, hogy a primordiális megközelítés által sugallt statikus, változatlan etnikai identitás helyett a nagymagyar romek esetében egy dinamikus identitásváltás figyelhető meg. Bár kulturális szinten továbbra is megőrztek bizonyos magyar vonásokat – például a magyar nyelvű mulatós cigányzene iránti preferenciát vagy a gasztronómiai hagyományokat –, nyelvi szempontból jelentős elszlovákosodás zajlott le körükben. Ennek következtében egy új, kettős identitástudat alakult ki: ezek az egyének egyszerre romák (romungrók) és szlovákok, de már nem tekintik magukat magyar cigányoknak.

Mindez arra utal, hogy az etnikai identitás Nagymagyaron nem kizárólag vérségi vagy kulturális örökségként értelmezhető, hanem egy rugalmas és társadalmi folyamatok által befolyásolt jelenséggént, amely a történelmi, politikai és nyelvi változások hatására formálódik.

Vagyis a Nagymagyarban zajló identitásváltozások inkább a konstruktivisták elméleteknek felelnek meg. Sárkány Mihály antropológus egy 1980-as évek elején megjelent publikációjában kifejtette, hogy az etnikum fogalmának értel-

mezését megnehezíti, hogy a „különböző definíciókból nem világlik ki eléggé az etnikum társadalmi csoport jellege”. Sárkány szerint – szemben Bromlej meghatározásával – az etnikum mint társadalmi csoport dinamikus kategória (hiszen alávetett a csoportképződés és -felbomlás törvényszerűségeinek), ennek megfelelően pedig az etnikus kultúra is állandóan változó (Sárkány, 2000. alapján Bitter, 2014, p. 25).

Az a társadalmon belüli „rangsorolódás”, „státusz”-helyzet, amely Nagymagyaron is megvalósul a társadalmon belül az etnicitás antropológiai értelmezése révén, elvezet minket a kutatás harmadik kulcsfogalmához, a *társadalmi mobilizációhoz*, amely már felszíneesebb elemzés mellett is érzékelhető. Ennek dinamikája egyrészt a helyi politikai tér változásain keresztül mutatkozik meg, másrészt a gazdasági viszonyok alakulása által mélyebb szinten is tetten érhető. Ezek a társadalmi változások egyfajta „jéghegy csúcsaként” jelzik az alatta zajló, összetettebb mobilizációs folyamatokat.

„Az empirikus társadalomkutatás területén az eredmények egyenlőségét leginkább a jövedelmi, illetve vagyoni egyenlőtlenségek különböző mérőszámaival lehet jellemezni (vö. Piketty 2015; Atkinson 2017; Milanović 2016), míg az esélyegyenlőség kérdése kapcsán mindenekelőtt a társadalmi mobilitás vizsgálata mutatkozik relevánsnak” (Marshall et al., 1997. alapján Huszár & Záhonyi, 2018, pp. 26–27).

A saját kutatásunkban a *társadalmi mobilitás* olyan szempontból fontos fogalom számunkra, hogy rávilágítsunk arra, hogy a társadalmi hierarchia különböző szintjein elhelyezkedők mennyiben érzik úgy, hogy változott a társadalmi helyzetük származási pozíciójukhoz képest (Huszár & Záhonyi, 2018). A társadalmi mobilitás fogalmának vizsgálata és értelmezése erősen összefügg a népességdinamikai vizsgálatok által feltárt népességdinamikai típusokkal. Ugyanis a népességdinamikának több olyan típusváltozata is ismert, amely a társadalmi mobilitás helyi környezetére befolyással bír. Elég ha csak arra gondolunk, hogy vannak olyan típusok, amelyekben a pozitív népességdinamikát csak a természetes szaporodás idézte elő, legtöbb esetben hátrányos helyzet alakulhat ki gazdaságilag és szociálisan is, mert bár megvan a vitalitás, amelyet a természetes szaporodás mutat, de elmarad a vándorlás struktúraalakító pozitív szerepe. „A terület nem »vonzó« célterület, sőt inkább »elhagyó«, taszító területnek minősül” (Kulcsár & Obádovics, 2016, p. 397). Ez a társadalmi mobilizáció egyik mozgatórugójának háttérkörnyezetét mutathatja, amely előrevetítheti, hogy egyik vagy másik társadalmi csoport az adott településen miért is veszítheti el, vagy éppen erősítheti meg társadalmi helyzetét – státuszát. Nagymagyar esetében a romák társadalmi-politikai térnyerését előkészítő társadalmi mobilizációnak az alapjául a demográfiai változások szolgáltak, amelyeket a település népességdinamikai típusa hűen tükröz.

A NÉPESSÉGDINAMIKA ÉS A TÁRSADALMI SZERKEZET VIZSGÁLATA NAGYMAGYARON

A népességdinamikai vizsgálatok kulcsfontosságúak egy település társadalmi (mobilitási), gazdasági és kulturális folyamatait illetően, mivel a demográfiai változások közvetlenül befolyásolják a közösségek életképességét, fejlődési lehetőségeit és társadalmi szerkezetét. Jelen kutatás célja, hogy feltárja Nagymagyar (Zlatý Klas) népességszerkezetének, dinamikájának változásait, különös tekintettel a roma lakosság arányának növekedésére és annak társadalmi, gazdasági hatásaira.

A népesség természetes szaporodása, migrációs folyamatai, valamint az ezekből adódó teljes népességváltozás elemzése lehetővé teszi, hogy:

1. Megértsük, hogyan hat a népességváltozás a helyi gazdaságra, például a munkaerőpiaci lehetőségekre, az oktatási igényekre és a szociális ellátórendszerre.
2. Külön figyelmet fordítsunk a roma népesség dinamikájára, amely az országos és helyi trendek szerint nagyobb természetes szaporodási rátával rendelkezik.
3. Feltárjuk a migrációs folyamatok szerepét a település népességcsökkenésében vagy stagnálásában – különös tekintettel az elvándorlók jellemzőire és motivációira.

Ezek az eredmények segítenek pontosabb képet alkotni a társadalmi változásokról, valamint a roma közösségek integrációs lehetőségeiről. Továbbá az adatok és trendek alapján jobban megérthetjük, hogy a társadalmi csoportokat – beleértve a romákat is – hogyan, milyen dominanciával sikerült (gyengébben esetleg erősebben) beintegrálni a helyi gazdasági és kulturális életbe.

Ez a fejezet tehát olyan adatvezérelt alapot nyújt, amely támogatja a kutatás további elemzéseit, különös tekintettel a társadalmi kohézió és a hosszú távú fenntartható fejlődés szempontjaira.

A 3. táblázatban lévő népességdinamikai alapadatok alapján elvégezhetjük a népességdinamikai számításokat arányszámokkal, az évek bontásában. Az alábbi lépések szerint dolgoztunk:

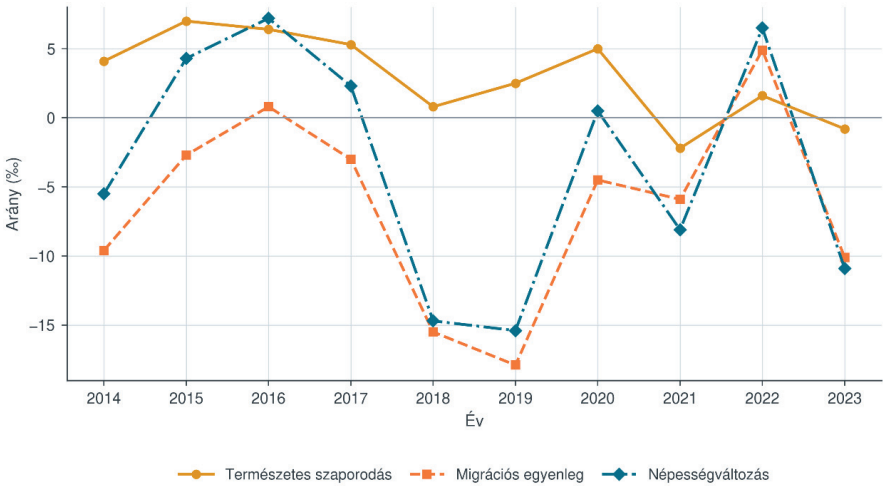
1. Természetes szaporodás aránya (‰)
2. Migrációs egyenleg aránya (‰).
3. Teljes népességváltozási arány (‰).
4. Összefüggések elemzése és grafikus megjelenítés

3. táblázat. Népeségdinamikai alapadatok

Évszám	Bejelentkezettek – bevándorlók	Kijelentkezés – elvándorlók	Születés	Halálozás	Férfi	Nő	Az összlakosság népességszám- alakulása
2014	15	50	39	24	1801	1880	3681
2015	35	45	47	21	1925	1802	3727
2016	48	45	54	30	1930	1807	3741
2017	42	53	47	27	1821	1827	3750
2018	26	83	42	39	1798	1893	3691
2019	27	92	47	38	1775	1853	3634
2020	31	47	52	34	1750	1872	3622
2021	61	82	45	53	1736	1858	3594
2022	59	41	44	38	1743	1875	3618
2023	38	74	33	36	1732	1848	3580

Forrás: Obecný úrad Zlaté Kľasy / Községi Hivatal, Nagymagyar

2. ábra. Népeségdinamikai mutatók Nagymagyar

Saját forrás

A grafikon a népességdinamikai mutatók három fő komponensének éves alakulását mutatja (% értékekben).

A természetes szaporodás pozitív értékeket mutat az egész időszakban, ami azt jelzi, hogy a születések száma minden évben meghaladta a halálozások számát. Az arány 2014 és 2016 között növekedett, majd enyhe ingadozások után 2023-ra csökkent. Ez a tendencia a születésszám csökkenésével és a halálozások időszakos növekedésével magyarázható. A Csallóköz többi településéhez viszonyítva még így is jóval erőteljesebben pozitív a természetes szaporodás arányszáma. Hasonló természetes szaporodási arányok a kelet-magyarországi településeken fordulnak elő, illetve Gömörben, ahol szintén erőteljes a roma lakosság részaránya.

A migrációs egyenleg több éven keresztül negatív volt, ami arra utal, hogy az elvándorlók száma meghaladta a bevándorlókét. Különösen 2018-ban és 2019-ben figyelhető meg az egyenleg jelentős romlása, ami nagy valószínűséggel gazdasági vagy szociális nehézségekre vezethető vissza. Ezt a tendenciát párhuzamba állíthatjuk azokkal a társadalmi és politikai változásokkal, amelyek 2019 után a településen roma vezetésű önkormányzat megalakulásához vezettek. Az interjúk tanúsága szerint ebben az időszakban a gazdasági problémák is felerősödtek, valamint a fiatal, nem roma („fehér”) lakosság jelentős része elköltözött a településről. Ugyanakkor fontos tényező, hogy a település lakosságának korábban nem volt tapasztalata roma vezetésű önkormányzattal, ami előítéleteket és bizonyos fokú félelmeket generált. 2020 után a kivándorlás üteme valamelyest mérséklődött, bár továbbra is jellemző maradt a nem roma („fehér”) lakosság elköltözése. Ugyanakkor az interjúk szerint már a fiatal, jobb anyagi helyzetben lévő romák közül is egyre többen költöztek át a környező településekre. Ezt a folyamatot mindkét közösség interjúalanyai megerősítették. Az interjúk rávilágítanak arra is, hogy a roma vezetésű önkormányzat működése eltérően hatott a helyi társadalomra. Egyes nem roma lakosok számára nem jelentett elriasztó tényezőt az önkormányzat új összetétele, míg mások számára a változás bizonytalanságot eredményezett. A helyi hivatal munkatársai és a település lakói egyaránt jelezték, hogy az önkormányzat bizonyos szolgáltatási szektorokban a vállalkozásokkal és cégekkel való együttműködés során arra törekedett, hogy elsősorban roma származású munkavállalók kapjanak lehetőséget. Ez bizonyos esetekben a nem roma lakosság részéről sérelmi percepciókat váltott ki, és egyes interjúalanyok szerint hozzájárulhatott a helyi „fehér” társadalomban tapasztalható létbizonytalanság érzetéhez. A fenti folyamatok középtávon továbbra is hozzájárulhatnak a migrációs egyenleg negatív alakulásához, elősegítve a nem roma lakosság további elvándorlását a környező településekre.

A teljes népességváltozás több éven keresztül pozitív volt, de 2018-ban és 2019-ben jelentős visszaesés tapasztalható, ami összefügg a negatív migrációs egyenleggel. Lehetséges okait említettük feljebb a migrációnál. A pozitív változások időszakosan visszatértek, főleg azokban az években, amikor a természetes szaporodás képes volt kompenzálni a migrációs veszteséget.

4. táblázat. Népeségdinamikai számítások eredménye

Év	Természetes szaporodás (‰)	Migrációs egyenleg (‰)	Népeség-változás (‰)
2014	4.07	-9.50	-5.43
2015	6.97	-2.68	4.29
2016	6.41	0.80	7.21
2017	5.33	-2.93	2.4
2018	0.81	-15.44	-14.63

Saját forrás

A 4. táblázatban szereplő mutatók pontos értékei segítenek a részletesebb elemzésben. Természetes szaporodás: a legmagasabb érték 2015-ben volt (6,98‰), amikor a születések száma jelentősen meghaladta a halálozásokét. A legkisebb természetes szaporodás 2018-ban volt (0,81‰), ami a halálozások számának növekedése miatt alakult ki. Migrációs egyenleg: 2018-ban érte el a legnagyobb negatív értéket (-15,44‰), ami a jelentős elvándorlás következménye. Ebben az évben került sor az önkormányzati választásokra is, amikor az önkormányzat élére Rigó Marek, magát teljesen romának valló (szlovák nyelven beszélő) polgármester került, és a testületben is a többséget roma származású képviselők alkották (Németh, 2018; Nagymagyar Helyi Községi Hivatala, 2022) Ezzel nem szeretnénk érzékeltetni, hogy maga csak a végeredmény hozott ilyen negatív demográfiai és népeségdinamikai változást, hanem ez is hozzájárulhatott, illetve már az azt megelőző választási kampány negatív hangulata a faluban is okozhatta a kiemelkedő migrációt. A pozitív migrációs egyenleg csak 2016-ban volt (0,80‰), ami az általánosan negatív trend ritka kivétele.

Teljes népeségváltozás: 2016-ban volt a legnagyobb pozitív változás (7,22‰), amit a természetes szaporodás és a pozitív migrációs egyenleg együttese eredményezett. 2018-ban a legnagyobb negatív változás (-14,63‰) tapasztalható, amire a kedvezőtlen migrációs helyzet és a stagnáló természetes szaporodás ad magyarázatot.

ÖSSZEFOGLALÁS

A népeségdinamikai számítások alapján Nagymagyar demográfiai helyzete kettős képet mutat: miközben a természetes szaporodás a környező térséghez viszonyítva magas, a migrációs egyenleg negatív, vagyis az elvándorlás jelentős. Ez a tendencia hasonlóságot mutat a kelet-magyarországi, gömöri és kelet-szlovákiai településekkel, ahol az etnikai összetétel fokozatos átalakulása és a társadalmi-gazdasági mutatók romlása is megfigyelhető.

A vizsgálat során hasznos lett volna az eltartottsági ráta és az öregedési index elemzése is, amelyek lehetővé tennék a népességdinamikai számítások pontosabb összehasonlítását a térség demográfiai mintázataival. Ez a kutatás egy későbbi szakaszban kerülhet megvalósításra.

A humánerőforrás alakulását tekintve kiemelt jelentősége van a település lakossága iskolai végzettségi szintjére vonatkozó statisztikai adatoknak, amelyeket a jövőben szükséges vizsgálni. Az iskolázottsági adatok és a foglalkoztatottak száma megerősítheti vagy cáfolhatja azt az interjúkra, demográfiai mutatókra és népességdinamikai számításokra épülő feltételezést, miszerint a település gazdasági helyzete kedvezőtlen tendenciát mutat.

A gazdasági helyzet romlását erősíti az a jelenség, hogy a produktív korú, képzetebb magyar ajkú lakosság elhagyja a települést, ami tovább mélyíti a munkaerőpiaci és befektetési problémákat. Az interjúk tanúsága szerint a települést a befektetők, vállalatok és ipari beruházások elkerülik, ami akadályozza a helyi munkahelyteremtést.

A foglalkoztatási lehetőségek hiánya tovább erősíti a roma közösség munkapiaci stratégiáit, amelyek közé elsősorban a pozsonyi ingázás és az informális gazdasági tevékenységek („seftelés”) tartoznak. Ez a jelenség hozzájárul a szlovák nyelvű iskolába íratás növekvő tendenciájához, valamint a mindennapi életben a szlovák nyelvhasználat elsődlegességének megerősödéséhez.

A település romló gazdasági helyzetének és etnikai összetételének átalakulása a helyi adó- és illetékfizetési fegyelemben is megmutatkozik. A hulladékadó és más helyi illetékek befizetése rendszertelen és hiányos, ami tovább nehezíti az önkormányzat pénzügyi stabilitását és a helyi fejlesztések finanszírozását, egyáltalán a meglévő infrastruktúrák karbantartását.

A Nagymagyaron élő roma közösség identitásváltása szoros összefüggésben áll a társadalmi mobilitással. Ez a folyamat elsősorban a korábbi generációkhoz képest elérhető jobb megélhetés iránti törekvésből fakadt. A pozsonyi ingázás lehetőséget kínált magasabb jövedelemmel járó munkák és kereskedelmi tevékenységek végzésére; mindez hosszú távon arra ösztönözte a nagymagyari roma lakosságot, hogy a szlovák nyelv elsajátítása és a többségi szlovák társadalom kulturális és identitásbeli értékeinek részleges átvétele révén erősítse gazdasági és társadalmi helyzetét a településen belül. E stratégiai döntés célja az volt, hogy a roma közösség javítsa egzisztenciális helyzetét és társadalmi státuszát, amelyet a helyi magyar többséghez képest aszimmetrikus viszony jellemezett. A közösség véleményei szerint ez az identitásváltás hozzájárulhatott volna a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentéséhez és a korábban tapasztalt hátrányos helyzet felszámolásához. A fent említett motiváció megvalósításának egyik meghatározó eszközévé vált az 1980-as évek végén kibontakozó tendencia, amely során a nagymagyari roma családok gyermekeit helyi szlovák tannyelvű iskolákba írták be. A folyamatot az akkori internacionalista megközelítés a „helyi nemzeti bizottsággal” aktívan támogatta, mégpedig az integráció jegyében, és népszerűsítette a roma

közösségen belül. Az interjúk alapján e lépés egyik célja az volt, hogy a roma gyermekeket távol tartsák a helyi magyar iskoláktól, így biztosítva a magyar tanintézmények homogén etnikai összetételét. Emellett a szlovák iskola fenntarthatóságának biztosítása is központi szempontként jelent meg.

A rendszerváltozás idején a beiratkozások aránya a szlovák iskola javára tolódott el, mivel a roma lakosság reprodukciós rátája magasabb volt, mint a helyi nem roma („fehér”) lakosságé. Az interjúalanyok – köztük a roma származású megkérdezettek is – kivétel nélkül megerősítették, hogy az 1970-es és 80-as években a romungró közösségen belül a cigány és magyar nyelvet egyaránt használták kommunikációs eszközként, gyakran váltogatva vagy keverve azokat. Az 1990-es évekre az iskolás korosztály már a cigány és szlovák nyelv vegyes használatára állt át, míg a szülők többsége továbbra is a magyar és roma nyelvet alkalmazta – kivéve azokat, akik Pozsonyba ingáztak munkavállalás céljából. A 2000-es évek végére a roma lakosság produktív rétege a pozsonyi munkalehetőségek és a szlovák iskolai oktatás hatására már előnyben részesítette a szlovák nyelvet a roma nyelvvel szemben.

Az interjúk elemzése alapján megállapítható, hogy a nagymagyar roma közösség politikai önszerveződésének folyamata a jelenlegi polgármester édesapjának, Rigó Jánosnak a személyes ambíciói révén indult el. A politikai aktivitás első szakaszában, a kilencvenes években, az akkor domináns Magyar Koalíció Pártjával (MKP) együttműködve vette kezdetét. A későbbiekben, a kilencvenes évek második felében, a roma politikai önállósodás folyamata új impulzusokat kapott, amelyeket részben a magyar pártok részéről megnyilvánuló aszimmetrikus viszonyulás is katalizált.

A roma közösség politikai szerepvállalása kezdetben a magyar pártokkal való együttműködésre épült, azonban ez a kapcsolat a helyi politikai érdekek és hatalmi stratégiák mentén fokozatosan átalakult. A nagymagyar roma véleményformálók – köztük Rigó János és közvetlen munkatársai – a magyar pártok számára elsősorban a választási időszakokban bírtak jelentőséggel, amikor szavazatmaximalizálás céljából számítottak rájuk. Az interjúk tanúsága szerint Rigó János az 1990-es évek végén Kvarda Józseffel együttműködött; ez az együttműködés a roma közösség politikai autonómiájának megalapozásában is fontos szerepet játszott.

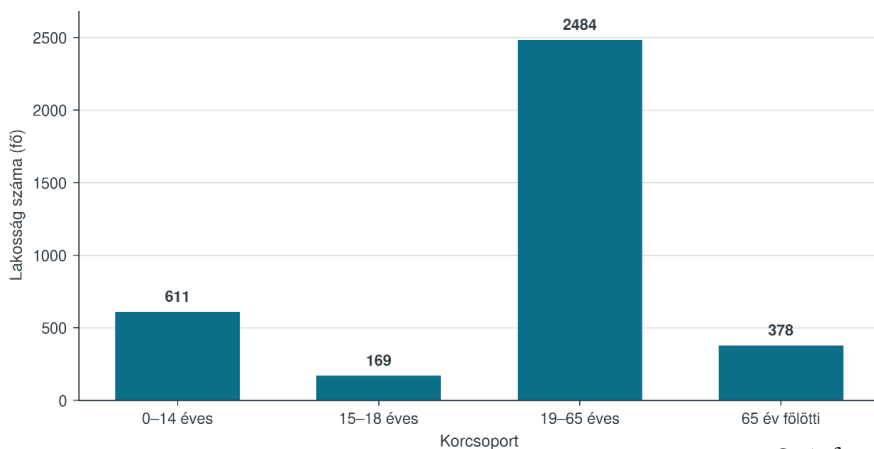
A roma politikai önállósodás Nagymagyaron lépcsőzetesen zajlott: kezdetben a roma közösség tagjai önkormányzati képviselőként indultak a választásokon, és helyi civil szerveződésként léptek fel, amely formálisan függetlenként működött, de háttérben pártpolitikai támogatást élvezett. A stratégiai cél egyértelműen az volt, hogy a roma közösség fokozatosan biztosítsa dominanciáját a helyi döntéshozatalban, különösen az önkormányzati és hivatali ügyek terén.

Napjainkra a magyar nyelv használata drasztikusan visszaszorult a roma közösségben. A fiatalabb generáció tagjai többségükben már nem beszélnek magyarul, hanem kizárólag szlovákul és cigányul kommunikálnak. A nyelvváltás e folyamata egyúttal az identitás átalakulásához is vezetett: egyes roma származású

családok ma már inkább szlováknak vallják magukat. A többes identitás is jelen van a romák között. Ezt a statisztikai adatok is alátámasztják, amelyek azt mutatják, hogy Nagymagyar lakosságának etnikai összetételében jelenleg a szlovák identitású lakosok száma abszolút értékben a legmagasabb. Szintén árulkodó mutató a lakosság etnikai összetétele kapcsán az öregedési ráta. Ugyanis, ahol meghatározó nagyságrendű cigány/roma etnikum él, ott az öregedési ráta megletének százalékos aránya alacsonyabb, mint ahol a lakosság többsége nem roma.

A 4. ábrából kiszámítható az öregedési ráta Nagymagyarban, amely 61,87%. Ez azt jelenti, hogy 100 gyermekkorúra 61,87 idős ember jut. A Csallóközben mért adatokhoz képest ez ritkább. Általában a csallóközi kistéleplések (falvak) öregedési rátája jóval magasabb, vagyis öregedő társadalmakat tükröz. Ez azt jelenti, hogy a nagymagyarai adatok inkább hasonlítanak a bodrogi, Gömörben lévő vagy északkelet-magyarországi, többségében romák által lakott teleplések ilyen jellegű statisztikai adataira. Az eltartottsági rátát is ki tudjuk számítani, amely 39,81%. Vagyis ez azt mutatja, hogy 100 aktív korúra hány gyermek- és idősorú lakos jut, tehát majdnem 40 eltartott jut 100 aktív korúra. Ez az adat akkor igazán érdekes, ha megtudjuk, milyen a munkanélküliek aránya a faluban – a produktív lakosság körében. Mert a két statisztikai adat összevetésében már valóban tudunk arra következtetni, milyen szociális és gazdasági helyzetben lehet a teleplés. A munkanélküliségre vonatkozó adatokat a kutatás következő folyamatában fogjuk majd összehasonlítani ezekkel az adatokkal. Annyi biztos, hogy az eltartottsági ráta összetevőinek aránya is eltérő a csallóközi teleplésektől, mert ott nem a gyermekkorúak miatt magas, hanem az előregedő társadalom miatt. Ezért is specifikusak a nagymagyarai adatok, még a dunaszerdahelyi járási adatok fényében is.

3. ábra. Nagymagyar (Zlaté Klasy) lakossága korosztály szerint
(2021-es népszámlálási adatok)

Saját forrás

A kutatás első szakaszában végzett demográfiai, társadalmi és politikai vizsgálatok rámutattak arra, hogy Nagymagyar etnikai és társadalmi összetétele jelentős átalakuláson ment keresztül az elmúlt évtizedekben. Amiért ez a folyamat olyan fontos figyelmet érdemel és különleges szereppel bír, hogy mindez a „legmagyarabb”, a Dunaszerdahelyi járásban történik meg. A roma közösség térnyerése, a magyar lakosság fokozatos visszaszorulása, valamint a szlovák identitású csoport növekedése együttesen olyan társadalmi és politikai átrendeződést eredményezett, amelynek hosszú távú következményei meghatározóak lehetnek a település jövőbeli fejlődése szempontjából.

A kutatás eredményei alapján az alábbi főbb társadalompolitikai következmények és kihívások azonosíthatók:

A DEMOGRÁFIAI ÉS TÁRSADALMI SZERKEZET ÁTALAKULÁSA

A népességdinamikai elemzések azt mutatják, hogy Nagymagyarban a természetes szaporodás továbbra is pozitív, ugyanakkor a migrációs egyenleg negatív maradt, vagyis a kivándorlás folyamatosan csökkenti a helyi lakosság összetartó erejét. A fiatalabb, iskolázott magyar ajkú lakosság elvándorlása különösen jelentős tényező, amely hosszú távon tovább gyengítheti a magyar közösség helyi jelenlétét. Eközben a roma közösség folyamatos növekedése és egyre erősebb önszerveződése a helyi társadalmi és politikai viszonyok újrendeződését eredményezi.

A HELYI POLITIKAI ERŐVISZONYOK ÁTRENDEZŐDÉSE

A roma közösség önszerveződési folyamatai és politikai térnyerése új kihívásokat jelent a település számára. A 2019-es önkormányzati választások eredményei azt mutatják, hogy a roma közösség növekvő aránya közvetlen politikai befolyásra is szert tett. Ez egyfelől hozzájárulhat a közösség társadalmi integrációjának előmozdításához, másfelől azonban feszültségeket generálhat azokkal a csoportokkal szemben, amelyek elvesztették korábbi domináns pozíciójukat. Az interjúk tanúsága szerint a helyi magyar és roma közösség közötti társadalmi kapcsolatok nem minden esetben harmonikusak, ami a jövőbeni politikai döntéshozatal szempontjából kihívást jelenthet.

A GAZDASÁGI ÉS MUNKAERŐPIACI HELYZET VÁLTOZÁSAI

A kutatás eredményei rávilágítanak arra is, hogy Nagymagyarban egyre kevésbé képes vonzani külső befektetőket, ami tovább súlyosbítja a helyi munkaerőpiaci problémákat. A roma közösség többsége továbbra is a pozsonyi régióban keres munkát, ami elősegíti a szlovák nyelv elsődleges használatának megerősödését. A helyi vállalkozások és munkahelyteremtés hiánya hosszú távon elmélyítheti a társadalmi-gazdasági egyenlőtlenségeket, és hozzájárulhat a társadalmi mobilitás csökkenéséhez.

NYELVI ÉS KULTURÁLIS ÁTALAKULÁS

A kutatás egyik fontos megállapítása (ha nem a legfontosabb), hogy a roma közösség jelentős része mára a Dunaszerdahelyi járás egyik településén elsősorban a szlovák nyelvet használja a mindennapi kommunikáció során, és egyre kevesebben tekintik magukat magyar (magyar cigány) identitásúnak. Ez a változás nem csupán nyelvi, hanem kulturális szempontból is alapvetően átalakítja a település közösségi életét. A helyi magyar intézmények és kulturális kezdeményezések számára komoly kihívást jelent, hogy miként tudják megtartani relevanciájukat egy olyan közegben, ahol a magyar nyelv egyre inkább háttérbe szorul. Bebizonyosodik, hogy mennyire fontos az iskolaválasztás. Az iskola oktatási nyelvének megválasztása és szellemisége vagy segíti az asszimilációt, vagy éppen az identitását erősíti egy közösségnek, és gátolhatja az asszimilációt, az identitáscserét. Ez teljes mértékben kiderül a kutatásból.

A TÁRSADALMI KOHÉZIÓ ÉS KÖZÖSSÉGI EGYÜTTÉLÉS KÉRDÉSEI

A demográfiai és politikai változások felerősítették az egyes közösségek közötti feszültségeket. Az interjúk és helyi visszajelzések arra utalnak, hogy egyes társadalmi csoportok diszkriminációt és bizonytalanságot éreznek a helyi politika alakulásával szemben. Ennek hatására egyes nem roma lakosok elhagyják a települést, míg mások alkalmazkodni próbálnak az új politikai és társadalmi viszonyokhoz. A helyi önkormányzat számára kulcsfontosságú kérdés lesz, hogy miként tud olyan integrációs stratégiákat kialakítani, amelyek csökkentik az etnikai feszültségeket, és elősegítik a közösségek közötti párbeszédet.

IRODALOM

- Andorka R. (2020). A társadalmi mobilitás változásai Magyarországon. In Cora Z., Kiss M. R. & Olasz L. (szerk.), *Fejezetek a magyarországi társadalom- és szociálpolitika történetéből II.: Szövegek a kiegyezéstől a rendszerváltásig (1867–1989)* (pp. 538–541). Belvedere Meridionale Szegedi Egyetemi Kiadó.
- Barth, F. (1996). Régi és új problémák az etnicitás elemzésében, *Regio*, 7(1), 3–25.
- Binder, M. (2014). *Roma etnikai mobilizáció Kelet-Közép-Európában* [PhD-dolgozat]. ELTE BTK.
- Bromlej, J. V. (1976). *Etnosz és néprajz*. Gondolat Kiadó.
- Bukodi E. (2002). Társadalmi mobilitás Magyarországon, 1983–2000. In Kolosi T., Tóth I. Gy. & Vukovich Gy. (szerk.), *Társadalmi riport 2002* (pp. 193–206). TÁRKI.
- Eriksen, T. H. (2008). *Etnicitás és nacionalizmus: Antropológiai perspektívák*. Gondolat Kiadó, PTE.
- Feischmidt M. (szerk.). 2010. *Etnicitás: Különbségteremtő társadalom*. Gondolat Kiadó, MTA Kisebbségkutató Intézet.

- Gáspár A. & Pető R. (2023). 6. Társadalmi mobilitás: 6.1. Mit mondanak az egyetemi évkönyvek a társadalmi mobilitásról? . In Szabó-Morvai Á. & Pető R. (szerk.), *Munkaerőpiaci tükrök 2022* (pp. 195–199). Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Közgazdaságtudományi Intézet, HUN-REN Magyar Kutatási Hálózat.
- Horowitz, D. (2006). A primordialisták. *Magyar Kisebbség*, 10(1–2), 235–249.
- Huszár, Á. & Záhonyi, M. (2018). Egyenlőtlenség és társadalmi mobilitás. *Esély*, 29(5), 25–47.
- Kovács I. (szerk.) (2020). *Mobilitás és integráció a magyar társadalomban*. Argumentum Kiadó, Társadalomtudományi Kutatóközpont.
- Körkép (2018. november 12.). *Győztek a romák, de nem csitulnak a kedélyek Nagymagyar*on. Körkép.sk. <https://www.korkep.sk/cikkek/belfold/2018/11/12/gyoztek-romak-de-nem-csitulnak-kedelyek-nagymagyar-on/>.
- Körkép (2022. november 3.). *Körkép.sk exkluzív: A NAKA elvitte Nagymagyar újraválasztott polgármesterét*. Körkép.sk. <https://www.korkep.sk/cikkek/belfold/2022/11/03/korkep-sk-exkluziv-a-naka-elvitte-nagymagyar-ujravasztott-polgarmesteret/>.
- Kulcsár, L. & Obádovics, Cs. (2016). „Népességdinamika és társadalmi szerkezet”. *Területi Statisztika* 56(4), 390–414. DOI: 10.15196/TS560403
- Majláth, R. (2019. február 19.). *Történelmet írnak Nagymagyar cigányai: átvették a falu vezetését*. Magyar Hang. <https://hang.hu/hataron-tul/tortenelmet-irnak-nagymagyar-ciganyai-atvettek-a-falu-vezeteset-104843>.
- Marshall, G., Swift, A., & Roberts, S. (1997). *Against the Odds?: Social Class and Social Justice in Industrial Societies*. Clarendon Press.
- Merker D. (2012. május). *A romák helyzete Magyarországon: A Policy Solutions politikai elemzése a Friedrich Ebert Alapítvány számára*. Policy Solutions. https://www.policysolutions.hu/userfiles/elemzes/28/a_romak_helyzete_magyarorszagon.pdf
- Nagymagyar Helyi Községi Hivatala (2022). *Községi Tanács: Helyi Képviselő-testület, Nagymagyar 2018–2022*. Obecny urad Zlate Klasy. <https://www.zlateklasy.sk/polgar/kozsegi-tanacs/>.
- Németh, I. (2006). A társadalmi mobilitás változásai Magyarországon a rendszerváltás folyamán. *Szociológiai Szemle*, 4, 19–35.
- Németh, T. H. (2018. november 12.). *Nagymagyar polgármestere: Köszönöm azoknak, akik mellettem álltak*. Körkép.sk. <https://www.korkep.sk/cikkek/szemle/2018/11/12/nagymagyar-polgarmestere-koszonom-azoknak-akik-mellettem-alltak/>.
- Samu, I. (2004). *Kis-Moszkvai úton lévők: A gútai oláh-cigányok integrációja a helyi társadalomba* [szakdolgozat]. KVAT, Miskolci Egyetem.
- Sárkány, M. (2000). Kultúra, etnikum, etnikai csoport. In Sárkány M. (szerk.), *Kalandozások a 20. századi kulturális antropológiában* (pp. 94–97). L'Harmattan Kiadó.
- Szabados, K. (2019. április 14.). *Kulturális közösség Nagymagyar*on. Ma7. <https://ma7.sk/tajaink/kulturalis-kozosseg-nagymagyar-on>.

- Új Szó Online (2004. március 8.). *A mi romáink nem lopnak*. Új Szó Online. <https://ujso.com/regio/a-mi-romaink-nem-lopnak>.
- Vályi, A. (1796). *Magyar Országának Leírása: Első kötet*. A' Királyi Unversitasnak Betűivel.
- Vályi, A. (1799). *Magyar Országának Leírása: Második kötet*. A' Királyi Unversitasnak Betűivel.
- Vályi, A. (1799). *Magyar Országának Leírása: Harmadik kötet*. A' Királyi Unversitasnak Betűivel.
- B. Vida, J. (2022. január 20.). *Somorján 50 százalék alatt a magyarok aránya, javított Fülek, szembetűnő csökkenés Nagykaposon*. Ma7. <https://ma7.sk/aktualis/somorjan-50-szazalek-alatt-a-magyarok-aranya-javitott-fulek-szembetuno-csokkenes>.